

דף שבועי

בס"ד

פרשת בראשית, תשפ"ב, מספר 1438

מעשה בראשית

עלי מרצבן

שהאנושות (עדיין) לא הצליחה לעשות או לייצר בעצמה, וכנראה גם לא תצליח בעתיד.

ראוי לשים לב לפעלים שהתורה משתמשת בהם, כאשר היא חוזרת על חלקים של תהליך הבריאה בפרק ב' וגם בהמשך. בפרק ב' מופיעים ביטויים של "בריאה" רק בתחילתו: "אֲשֶׁר בָּרָא אֱ-לֹהִים לְעֲשׂוֹת" (בר' ב:ג); "אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאֵם בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱ-לֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם" (שם:ד). ובכל מקום שהבריאה מוזכרת, מוזכר בצמוד אליה גם הפועל ע'ש'ה'.

הביטוי "ברא" מופיע בפעם האחרונה בתהליך הבריאה בתחילת פרק ה': "בְּיוֹם בְּרָא אֱ-לֹהִים אֶדָם בְּדַמּוֹת אֱ-לֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ. זָכַר וַיִּקְבְּהוּ בְּרָאִים". ושוב ה"עשייה" משתחלת באותו פסוק!

גם בספר שמות (לא:טז-יז), כאשר התורה משווה בין בריאת העולם לבין שמירת השבת כתוב: "וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם... כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנְפֹּשׂ". מעניין שהפועל המופיע הוא "עשה", ולא "ברא".

הסבר התופעה: ההסבר להופעת העשייה בכל מקום שיש בריאה, החל מהפרק השני, הוא, שבסיפורים המאוחרים של הבריאה, הקב"ה רוצה להסתיר עד כמה שניתן את מעשה הבריאה. אמנם ה' ברא את העולם, והתורה מזכירה זאת בפרק הראשון, אבל בהמשך התורה מזמינה הסתרה של הפעולה הזו, וכן בדברי הנביאים. עיינו למשל בספר ישעיה (מג:ז): "כֹּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאֹתַי וְצַרְתָּיו אֲף

להפתעתנו, הביטוי הבא לתאר את בריאת העולם והשגור בפי כול "מעשה בראשית" אינו מופיע כלל בתנ"ך, אולם הוא מופיע בתפילות שונות. למשל בברכות קריאת שמע של שחרית, בתפילת העמידה של שחרית בשבת (מנהג אשכנז), ובתפילת מוסף של שבת. כמו כן אנו פוגשים אותו בספרות חז"ל, למשל במסכת חגיגה (פרק ב משנה א) ובמקומות נוספים.¹

מדוע נבחר ביטוי זה על ידי חז"ל על מנת לתאר את סיפור בריאת העולם? למה לא נקטו חכמים בביטוי טבעי יותר כמו "בריאת העולם" או כל ביטוי אחר המזכיר את הבריאה?

בדיקת פסוקי התורה: כדי לענות על שאלה זו, נבאר את פסוקי הבריאה מתוך הפרקים הראשונים של ספר בראשית. מתברר שבפרק א', הביטוי "בריאה" מופיע רק שלוש פעמים: בפסוק הראשון ("בָּרָא אֱ-לֹהִים" בר' א:א), ביום חמישי ("וַיִּבְרָא אֱ-לֹהִים" שם:כא) בהתייחס לבעלי חיים מסוימים, וביום השישי ("וַיִּבְרָא אֱ-לֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ" שם:כז) בהתייחסות לאדם.

בכל שאר הופעות ה"פריטים" שבתחילת ספר בראשית לא נאמר שנבראו, אלא נכתב שנעשו או שנוצרו (יש הבדל בין עולם העשייה לבין עולם היצירה, אך לא נתייחס כאן לנושא זה). ניתן ללמוד מדיוק זה שהאדם – כיצור שנברא בצלם א-לוהים – מסוגל בעיקרון לעשותם או לייצרם בעצמו, אולם פעולת הבריאה היא בידו של ה' בלבד. אכן, שלושת הדברים שבקשר אליהם מופיע ביטוי של בריאה (יש מאין, הופעת החיים, האדם) הם דברים

2 במילה "בְּהִבְרָאֵם", האות ה"א קטנה. זהו רמז לקב"ה שברא את העולם, אבל עשה את עצמו קטן, כאילו מכסה את עצמו, עשה בהסתרה כך שלא רואים אותו (מושג הצמצום).

* פרופ' אמריטוס, המחלקה למתמטיקה, אוניברסיטת בר-אילן. היום נשיא המכללה ירושלים.
1 לפי הרמב"ם, משמעות הביטוי היא 'מדעי הטבע' (ד' פיקסלר, בד"ד 29, תשע"ה).

לייצר אקראיות הם פגומים כידוע, ולא ממש אקראיים. במילים אחרות, אלגוריתמים אלה ניתנים לחיזוי, ולכן חסרה להם אקראיות מהותית.

חזרה למעשה בראשית ולצלם: אולי הדבר היפה ביותר בבריאת העולם זהו אותו כיסוי, המאפשר לראות בכל הבריאה השתלשלות של מקרים. הקב"ה נתן לנו עולם וכיסה בו את כוחו "הבריאתי" כדי לשמור על עקרון הבחירה החופשית. רעיון אדיר זה רמוז בביטוי "מעשה בראשית": העולם נראה כמעשה בלבד, שהאנושות והמדע מנסים לפענח וגם רוצים לחקות אותו, אך ללא הצלחה.

רעיון זה מסביר היטב גם את המושג "בצלם". האדם נברא בצלם א-לוהים, מפני שניתנו לו הכלים היסודיים של העשייה ושל היצירה. בכוחו של האדם הוא יכול, מסוגל ואפילו מחויב לקדם, לתקן ולשכלל את העולם שאנו חיים בו.

בברכה הראשונה של הברכות האמצעיות שבתפילת העמידה כתוב: אתה (הקב"ה) חונן לאדם דעת, בינה והשכל. המילה "אתה" אינה שגרתית בברכות האמצעיות של הבקשות, אלא נוסח זה רומז על הקשר ההדוק שבין האדם לבוראו. החוכמה, הבינה והדעת הן מתנות עצומות שניתנו בידינו, ועלינו מוטלת החובה להשתמש בהן בצורה נכונה ויעילה, בתחומי המדע, הרפואה, הטכנולוגיה, האדריכלות והפילוסופיה. כל אלו נמצאים ושזורים בביטוי "מעשה בראשית"; עשייה מתמדת בעולם.

אשרינו שזוכים אנו לדעת שה', הוא ולא אחר, ברא את העולם, ויחד עם זאת, אנחנו שותפיו בעשייה וביצירה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

עשיתיו. יש בריאה, אבל הייתה גם יצירה והייתה גם עשייה. במילים אחרות, הקב"ה רוצה לתת אפשרות לבני האדם לחשוב, שגם בשלושת מושגי הבריאה המובהקים (יש מאין, חיים, אדם) ניתן כביכול לדמיין שהם הופיעו לא על ידי כוח הבריאה, אלא על ידי כוח העשייה. זהו כוח הניתן להשגה ולהבנה אנושית!

יש כיסוי של השגחת ה' בעולם, ואפשר אפילו לחשוב ולדמיין שגם שלושת הדברים היסודיים האלו הופיעו והגיעו מאליהם, בתהליך טבעי, ללא התערבות חיצונית, ובאופן אקראי.

הצורך בכיסוי: כיסוי זה הכרחי מבחינה פילוסופית תיאולוגית, כדי לאפשר את מושג הבחירה החופשית בעולם. אם היה ברור לכול ששלושת יסודות אלה נבראו על ידי כוח עליון, לא היה יותר מקום לבחירה החופשית (וכתוצאה מזה לא היה מקום לשכר ועונש), וכל אדם היה מוכרח להאמין בקיום ה' כבורא היקום.

לכן מצד אחד, בסיפור הראשון של הבריאה ה' מגלה לנו את האמת: יש שלושה דברים (יש מאין, חיים, אדם) הטעונים בריאה, ובאלה אין לאנושות אפשרות להתדמות לו, למרות שהאדם נברא בצלמו. אולם בפרקים האחרים הקב"ה אומר לנו, שכל בריאה יכולה להיראות כאילו מדובר בעשייה (לכן צמידות המילים בריאה ועשייה בכל הפסוקים), כך שבקשר לכל הנבראים, האדם הכופר יוכל למצוא תחבולות ולטעון שאולי הוא מסוגל לייצרם או לעשותם, או שהם הופיעו במשך ההיסטוריה בתהליך אקראי כלשהו.

יש היום מדענים המנסים ליצור במעבדה "יש מאין" על ידי שכלולים של תורת המפץ הגדול. יש כאלה המנסים לייצר חיים מתוך החומר הדומם, ויש מדענים המנסים להבין את נבכי נפשו של האדם.

אחת הדוגמאות לניסיון המדע להתחקות אחר תהליך הבריאה ולהצליח לייצר חיים היא שימוש באקראיות (כמו מוטציה אקראית בשרשרת ה-DNA), או ליתר דיוק באלגוריתמים המייצרים 'פסידו אקראיות' (אקראיות מדומה).

האדם נברא אמנם בצלם א-לוהים, אבל אפילו את הכלי שהקב"ה משתמש בו בתוך הבריאה, שהוא האקראיות (הרמוז במושג ה'תהו ובהו' שבפרק הראשון של בראשית: "וְהָאֲרֶץ הַיְתֵה תְהוֹ וְנְהוּ" בר' א:ב), הוא אינו מצליח לחקות. האלגוריתמים שממציאים על מנת